

3ος Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Δοκιμίου του Ιδρύματος “Ελευθέριος Βενιζέλος”
“**Η συνθήκη της Λωζάννης**”

Τίτλος: Η Συνθήκη της Λωζάννης: ο θεμέλιος λίθος των ελληνοτουρκικών σχέσεων

Στις 24 Ιουλίου του 1923 στο Παλέ ντε Ρουμίν της Λωζάννης, στην “μεγάλην αίθουσαν του Πανεπιστημίου”, όπως ο ίδιος ο Βενιζέλος τηλεγράφησε στους συνταγματάρχες Νικόλαο Πλαστήρα και Στυλιανό Φωκά, υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάννης. Εκατό χρόνια πριν: ένας αιώνας που σίγουρα φαντάζει να χάνεται στα βάθη της ιστορίας, όμως κάθε άλλο παρά ανεπίκαιρη δεν είναι η ίδια, τα άρθρα της, ο χαρακτήρας και το κοινωνικοπολιτικό σκηνικό μέσα στο οποίο επικυρώθηκε. Έχει καθορίσει τους δεσμούς δύο κρατών, έχει επηρεάσει την αλληλεπίδρασή τους, την πολιτική γεωγραφία τους, έχει επαναπροσδιορίσει όρους και σύνορα, καταστάσεις και ολόκληρες ανθρώπινες ζωές. Ποιοι ήταν όμως οι πρωταγωνιστές; Το υπόβαθρο και τα δεδομένα που τη διαμόρφωσαν; Οι προϋποθέσεις αλλά και οι συνέπειές της; Πώς τελικά αναδύεται ο διαχρονικός χαρακτήρας και η σπουδαιότητά της;

Ο Βενιζέλος που βρισκόταν εκείνο το διάστημα στο Παρίσι ανέλαβε την εκπροσώπηση της χώρας στις πολιτικές διαπραγματεύσεις στο εξωτερικό, χωρίς την συγκεκριμένη χρονική περίοδο να διατελεί κάποιο αξίωμα. Ο πολιτικός, έχοντας καθαρά το θεσμικό ρόλο του “Προέδρου του Υπουργικού Συμβουλίου” αξιοποίησε την διπλωματική του εμπειρία και επεδίωξε να περιορίσει τις επεκτατικές βλέψεις που υποκινούσε η ιμπεριαλιστική νοοτροπία των Τούρκων, που ως νικητές ήταν αδιάλλακτοι και διεκδικούσαν περισσότερο με φανερή την ασύστολη ιδιοτέλεια που τους διακατείχε. Σημείο καμπής, αποτέλεσε η δρομολόγηση της Συνδιάσκεψης στη Λωζάννη, όπου θα συνήρχοντο αντιπροσωπείες από άλλα κράτη για να παρθούν ευρύτερες και μόνιμες λύσεις για τη νέα τάξη πραγμάτων που δημιούργησε ο Μικρασιατικός πόλεμος (1919 – 1922).

Με την Σύμβαση της Λωζάννης - συμφωνία μεταξύ της ελληνικής και τουρκικής κυβέρνησης για την ανταλλαγή των πληθυσμών των δύο χωρών στις 30 Ιανουαρίου 1923 - να προηγείται, η ομώνυμη Συνθήκη ένα χρόνο αργότερα ήρθε για να επισφραγίσει την ειρήνη, να τερματίσει τα πάθη του παρελθόντος και να επιφέρει την εθνική ομογένεια, θέτοντας τα όρια των δύο σύγχρονων κρατών. Όπως προαναφέρθηκε, ο ίδιος ο Βενιζέλος αναδείχθηκε ρυθμιστής της κατάστασης, σηκώνοντας στους ώμους του το βάρος των πολύωρων και κρίσιμων διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, των άμεσα ενδιαφερόμενων χωρών, της Ιταλίας, της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας, κρατών εμπλεκόμενων στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ο ρόλος που διαδραμάτισε ήταν, χωρίς

αμφιβολία, καταλυτικός. Εκτός από δεινός ρήτορας και πολιτικός, επιστρατεύοντας ταυτόχρονα και τα ιδανικά του Έλληνα πατριώτη και εκπροσωπώντας έτσι όλο το ελληνικό έθνος, διακρίθηκε για τις ικανότητές του και παρουσιάστηκε ως φορέας των συλλογικών αιτημάτων του ελληνικού λαού. Τον διακατείχε πολιτικό ήθος και διεθνές εμβληματικό κύρος, με αποτέλεσμα να κερδίσει αβίαστα τον σεβασμό και την προσοχή των Μεγάλων Δυνάμεων κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων. Επιπρόσθετα, στηρίχθηκε στην μακρόχρονη θητεία του ως πολύπειρος πρωθυπουργός της Ελλάδας, έχοντας αντιμετωπίσει πληθώρα ανοικτών μετώπων, εμποδίων και αδιεξόδων. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε και ο ίδιος “υπέγραψε με την συναίσθηση πως προσφέρει τις υπηρεσίες του στην πατρίδα”. Υπήρξε απόλυτα ψύχραιμος και συνειδητοποιημένος, αποφασιστικός και ταυτόχρονα ορμητικός με γνώμονα πάντα τη λογική λαμβάνοντας υπ’ όψιν την κρισιμότητα των συνθηκών, παρ’ όλο που “κατακλυζόταν από βαθειάν μελαγχολία”, καθώς με την διαδικασία καταργούνταν οριστικά η Συνθήκη των Σεβρών, η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας που δικαίωσε τον αγώνα της τολμηρής πολιτικής του όλα εκείνα τα χρόνια και μετέτρεψε την Ελλάδα από μικρό και ασήμαντο Βασίλειο των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων στην “Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών”. Προσπάθησε όμως, παρά την ήττα που υπέστη συνολικά η ελληνική επικράτεια, να διασφαλίσει με κάθε τρόπο από δω στο εξής την αρμονική συνεργασία και συνύπαρξη των δύο γειτονικών κρατών. Η παγίωση των συνόρων και η εθνική συνοχή θα οδηγούσαν αναμφίβολα στη συνολική αναβάθμιση του κοινωνικοπολιτικού γίνεσθαι και την αναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη.

Επιδραστικότερη υπήρξε και η παρουσία του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, του αντίστοιχου εθνάρχη του τουρκικού κράτους, τίτλος ο οποίος του αποδόθηκε αργότερα. Όντας στρατηγός και μετέπειτα πολιτικός, ακολούθησε την τακτική του συγκεντρωτισμού και του εκτουρκισμού αποσκοπώντας στη δημιουργία μιας ενιαίας Τουρκίας. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως παρακολουθούσε όπως αναφέρεται την καταστροφή της Σμύρνης, τις λεηλασίες, την σφαγή και τον όλεθρο, “απολαμβάνοντας τη θέα από το μπαλκόνι της αρραβωνιαστικιάς του”. Απολάμβανε το θρίαμβο, την αίγλη της νίκης και τη δικαίωση στο πρόσωπό του, την καταξίωση του και τη διάκρισή του ως σωτήρα του τουρκικού έθνους. Μπήκε στην αίθουσα των Συνεδριάσεων με ύφος περιχαρές και συνάμα αλαζονικό να εκπροσωπήσει την Τουρκική Εθνοσυνέλευση από την οποία έλαβε την λαϊκή εντολή να ακυρώσει την Συνθήκη των Σεβρών. Υπό την ηγεσία του, η νέα εθνικιστική Τουρκία, επαναδιαπραγματευόταν τους όρους της Συνθήκης των Σεβρών από θέσεως στρατιωτικής ισχύος. Κύριος εκφραστής όλης της διαπραγματευτικής διαδικασίας, ο Κεμάλ με πλούσια ύλη επί του θέματος προέβαλε μια πληθωρική λίστα αξιώσεων από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Σε επίπεδο διμερών ελληνοτουρκικών θεμάτων, εκκρεμούσαν η χάραξη νέων συνόρων μεταξύ των δύο χωρών, η διευθέτηση του ζητήματος των μειονοτήτων και των προσφύγων, οι αιχμάλωτοι πολέμου και οι πολεμικές αποζημιώσεις. Αν και η Συνθήκη της Λωζάννης υπήρξε σε ορισμένα σημεία δυσχερής για την Τουρκία, ενίσχυσε τη θέση της. Η γείτονα χώρα άρχισε να

συμμετέχει στο διαπραγματευτικό τραπέζι ως υπολογίσιμος αντίπαλος και όχι ως ο “Μεγάλος Ασθενής της Ευρώπης”. Σκληρός, αυταρχικός και φιλόδοξος, ο Κεμάλ πέτυχε να εδραιώσει την κυριαρχία της Τουρκίας στην ανατολική Μεσόγειο.

Και κάπως έτσι έφτασαν στην υπογραφή της Συνθήκης. Τα άρθρα της αν και διατυπωμένα σε διαφορετικούς καιρούς διατηρούν μέχρι και σήμερα την ισχύ τους, παρά τις μεταβολές του αιώνα που μεσολάβησε, τις διαφοροποιήσεις σε όλα τα επίπεδα της ζωής. Διαχρονική και απτότη η Συνθήκη της Λωζάννης δεν έχει επιδεχθεί καμία αλλαγή, καμία τροποποίηση, παρά μόνο κάποιες - ουκ ολίγες - παραβιάσεις, θέμα, όμως, που θα αναλυθεί στην πορεία. Αξίζει, επομένως, να διερευνηθούν με προσοχή κάποιες από τις διατάξεις της που καθόριζαν και καθορίζουν πολλές παραμέτρους ιδιαίτερα της πολιτικής σκηνής των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου. Η Συνθήκη μεταξύ άλλων όρισε τα χερσαία σύνορα του Έβρου στην περιοχή της Δυτικής Θράκης και το καθεστώς των Νησιών του Αιγαίου, αναλυτικότερα την αποστρατικοποίησή τους και την ρητή εντολή πως απαγορεύεται η εγκατάσταση ναυτικής βάσης και η εκτέλεση οχυρωματικών έργων. Εκτός αυτού επικύρωσε το προγενέστερο πρωτόκολλο της Σύμβασης της Λωζάννης περί ανταλλαγής των πληθυσμών θέτοντας συγκεκριμένες εξαιρέσεις για τους Έλληνες ορθόδοξους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης και τους Τούρκους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης. Υπαγορεύθηκαν επίσης τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα όλων των πολιτών και των δύο κρατών συμπεριλαμβανομένων και των ανταλλαξίμων λαμβάνοντας υπόψη τις θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες.

Ουδετεροποιήθηκαν συνεπώς τα σύνορα, επιτεύχθηκε σε μεγάλο ποσοστό η εθνική συνοχή και ενότητα, ίσως, όμως, και η πόλωση. Οι δύο χώρες πλέον και επίσημα, μέσα από το πρίσμα της Συνθήκης αφ' ενός προωθούσαν τη σταθεροποίησή τους, αφ' ετέρου υποδαύλιζαν τις διαφορές τους. Οι Έλληνες απέναντι στους Τούρκους. Οι Τούρκοι απέναντι στους Έλληνες. Και το Αιγαίο στη μέση να αφουγκράζεται τον πόνο του ξεριζωμού και της προσφυγιάς. Γι' αυτό και οι πρόσφυγες φανερά αγανακτισμένοι και απελπισμένοι τάχθηκαν στο πλευρό του Βενιζέλου, θεωρώντας τους Αντιβενιζελικούς υπαίτιους για την λαίλαπα της Μικρασιατικής καταστροφής και του δικού τους ξεριζωμού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ως εκ τούτου η εξέλιξη της διαμόρφωσης των σχέσεων τόσο σε απλό ανθρώπινο επίπεδο όσο και επίπεδο πολιτικής ηγεσίας. Πρωτίστως, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να παραλειφθεί η δυσμενής κατάσταση στην οποία βρέθηκαν οι πρόσφυγες και το γεγονός πως δεν αντιμετωπίστηκαν παντού με τον ίδιο τρόπο. Αλλού αισθάνθηκαν ανεπιθύμητοι, αλλού ευπρόσδεκτοι και αλλού ήταν απλά οι ξένοι, οι αδιάφοροι, τα εξιλαστήρια θύματα ενός βιαιότατου πολέμου. Ανεξαιρέτως εθνικότητας, ο πόνος και το μίσος κυριάρχησαν, η αμφιβολία και η δυσπιστία για τις κινήσεις του “απέναντι”, αυτού που βρίσκεται τόσο κοντά και ταυτόχρονα τόσο μακριά. Η νοσταλγία όμως για τα πατρογονικά εδάφη δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει. Η πικρία της

αναγκαστικής εγκατάλειψης έγραψε με μελάνι στις ψυχές τους, στοίχειωσε τις σκέψεις τους. Άφησαν πίσω τους περιουσίες, καρπούς μιας ολόκληρης ζωής, γνώριμα αγαπημένα πρόσωπα, στιγμές, όνειρα, φιλοδοξίες.

Εντούτοις, με τα σημερινά δεδομένα η Τουρκία στο μυαλό των σύγχρονων Ελλήνων δεν αποτελεί παρά τον κύριο πολιτικό αντίπαλο της Ελλάδας και το αντίστροφο. Ωστόσο, η νοοτροπία, ο τρόπος ζωής, τα ήθη και τα έθιμα, η μουσική, η τέχνη και στις δύο χώρες διαπνέονται από κοινά στοιχεία. Μοιραζόμαστε μια αρχέγονη και πλούσια πολιτιστική και πολιτισμική κουλτούρα βαθιά ριζωμένη στην πρόοδο και των δύο εθνών και κυρίως στην αλληλεπίδρασή τους. Η έντονη αυτή αμοιβαία επιρροή, η συνεχής αναπόφευκτη τριβή έχει οδηγήσει και στις διαμάχες συμφερόντων. Όταν όμως γνωρίζεις τι έχεις υπογράψει τόσο καλύτερα μπορείς να τα υπερασπιστείς οποιαδήποτε στιγμή.

Τα τελευταία χρόνια ο τουρκικός αναθεωρητισμός θα μπορούσε για παράδειγμα να είναι συμπτυκνωμένος στην δήλωση «έχετε υπογράψει ότι τα νησιά του Αιγαίου θα είναι αποστρατικοποιημένα, άρα παραβιάζετε τις συμφωνίες». Ειδικότερα, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο επικρατεί η άποψη πως οι διατάξεις είναι έτσι διατυπωμένες, ώστε να αφήνουν έστω και ένα μικρό περιθώριο παρερμηνείας και σύγχυσης. Προβάλλεται επομένως, ο “τεχνικής υφής” χαρακτήρας της Συνθήκης, αν αναλογιστούμε τις απαγορευμένες κατ’ άλλα υπερπτήσεις στο Αιγαίο, την αυστηρή συνοριοφύλαξη, την παραμονή μεγάλου αριθμού στρατιωτών στα νησιά και της παραμεθόριες περιοχές και την αμφισβήτηση των χαρτογραφημένων χωρικών υδάτων για τις οποίες οι σύγχρονες κυβερνήσεις έρχονται σε διαρκή ρήξη, με τον Τούρκο πρόεδρο μάλιστα να ισχυρίζεται πως ο Τουρκικός λαός εξαπατήθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης, καθώς οι θεωρήσεις του φανερά αντιβαίνουν στις νεωτεριστικές προσπάθειες του Κεμάλ και του Ισμέτ Ινονού, διαπραγματευτή και συνυπογράφωντος της Συνθήκης, περί εκσυγχρονισμού της Τουρκίας. Αντίθετα, η στάση της σύγχρονης ελληνικής ηγεσίας, ανεξαρτήτως κομματικών χρωματισμών και αντιλήψεων παραμένει σταθερή. Προβάλλει τη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και κατά συνέπεια τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ως απόρροια του Διεθνούς Δικαίου και του Δικαίου της Θάλασσας, προωθώντας την ισχύ, την ακεραιότητα και τη διαχρονικότητα της Συνθήκης, στην οποία δεν εμπλέκεται μόνο η Ελλάδα αλλά πολλές χώρες της Ευρώπης.

Ανακεφαλαιώνοντας, η βαρύτητα της Συνθήκης είναι αδιάψευστη και κοινώς αποδεκτή. Αποτελεί συνολικότερο ρυθμιστικό παράγοντα του Ανατολικού ζητήματος το οποίο αφορά όχι μόνο την ακεραιότητα της χώρας μας, αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης. Παρ όλα αυτά, είναι πρόδηλη η καταπάτησή της και συνεπώς η αναποτελεσματικότητα που προκαλεί η επικράτηση των εκ διαμέτρου αντίθετων αντιλήψεων μεταξύ των δύο πλευρών. Μέσα στο γενικότερο κλίμα του γενικότερου προστατευτισμού και εκσυγχρονισμού κάποιοι δεν στέκονται στο ύψος των περιστάσεων, δεν παρουσιάζονται ως υπόλογοι των πράξεων τους, παρά την ανάγκη για μόνιμη

εξασφάλιση ειρήνης, μέσω της πιστής τήρησης όσων έχουν συμφωνηθεί και την αποφυγή κάθε πρόκλησης που απομακρύνει την σταθερότητα, την συνεννόηση και την προσέγγιση των δύο χωρών. Οι διεθνείς σχέσεις, άλλωστε εκτός αυτού, θα πρέπει να χτίζονται με βάση το παρελθόν, ατενίζοντας, όμως, κυρίως το μέλλον και τις προοπτικές του.

Δικτυογραφία -Βιβλιογραφία

Σχολικό Βιβλίο σελ 96 - 101

<https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/o-erntogan-i-lwzani-kai-i-evrwpi-44341241612>

<https://www.naftemporiki.gr/society/934907/epekrine-o-erntogan-tin-tourkiki-igesia-pou-ypegrapse-ti-synthiki-tis-lozanis>

<https://odeth.eu/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CF%80%CE%BF%CF%85->

<https://odeth.eu/%CE%B5%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%84%CE%B7%CE%BD->

<https://odeth.eu/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1mustafa-k/>

<https://www.mixanitouxronou.gr/i-synthiki-tis-lozanis-to-plires-keimeno-kai-i-oli-symfonia-peri-antallagis-ellinikon-kai-tourkikon-plithysmon/>

<https://www.naftemporiki.gr/society/934907/epekrine-o-erntogan-tin-tourkiki-igesia-pou-ypegrapse-ti-synthiki-tis-lozanis/>

<https://www.ethnos.gr/allabouthistory/article/83254/posftasamesthnyypografthssynthhkhsthslozanhs>

<https://www.in.gr/2022/07/24/life/stories/o-dromos-pros-ti-synthiki-tis-lwzannis/>

<https://www.in.gr/2022/07/24/plus/istoriko-arxeio/venizelos-gia-synthiki-lozannis-ypegrapsa-tin-synaisthisin-oti-prosfero-ypiresian-eis-tin-xoran/>

<https://www.protothema.gr/greece/article/1319391/o-katalutikos-rolos-tou-eleutheriou-venizelou-sti-synthiki-tis-lozanis/>

<https://www.haniotika-nea.gr/o-el-venizelos-ke-i-synthiki-tis-lozannis/>

<https://www.cnn.gr/politiki/story/314957/synthiki-tis-lozannis-ti-akrivos-exoyn-ypegrapsei-ellada-kai-toyrkia>